

FIGYELŐ

A MAGYAR TÖRTÉNETÍRÁS HÁBORÚS HALOTTAI

1. SCHÜNEMANN KONRAD

EGY FRANCIAORSZÁGI CSATAMEZŐN 1940. június 10-én hősi halált halt Schünemann Konrad, ki a kiélt egyetemen a középkori történelem professzora volt. A fiatal tudós halála hazája határain túl elsősorban Magyarországon talált fájdalmas visszhangra, sok barátja között, aki mind tudja, milyen tiszteletreméltó emléket hagyott Schünemann maga után a magyar tudomány annaleseiben.

Schünemann 1900 november 2-án született Berlinben. Itt végezte iskoláit, a világháború utolsó hónapjaiban katonai szolgálatot teljesített, majd a berlini egyetemen teológiát, történelmet, földrajzot, klasszikus és német filológiát hallgatott. Tanárai közül a legnagyobb hatást reá a historikus Dietrich Schäfer gyakorolta; az ő lángoló hazafiassága maradandó hatással volt az ifjú tudósra. Dietrich Schäfer hívta hallgatói figyelmét a kelet európai kérdések tudományos tanulmányozásának fontosságára. Ez adott egész életre szóló ösztönzést és tudományos célkitűzést Schünemannnak is. A berlini egyetem magyar intézetében magyar nyelvi és történeti tanulmányoknak szenteli magát, a Magyar Intézet alapítója, a kitűnő Gragger Róbert nagy megértéssel támogatja a lelkes és tudós fiatal kutatót, aki Délkelet-Európa, de különösen Magyarország történetének szakemberévé képezi ki magát. A Magyar Intézet kiadványai sorában jelenik meg első önálló munkája, amelyben a németiség legrégebb magyarországi nyomaival foglalkozik (*Die Deutschen in Ungarn bis zum XII. Jahrhundert*, Berlin, 1923). Munkáját a magyar szakkritika őszinte örömmel fogadta. Dicséri lelkiismeretes, módszeres munkáját, amely szerzőjének kitűnő kritikai érzékéről és alapos forrásismereteiről tanúskodik.

Schünemann ezzel a munkájával a középkori történelem és különösen a magyar középkor hivatott munkásaként mutatkozott be. Érdeklődése az évek során csak fokozódik a magyar történelem kérdései iránt. A magyar történetírás eredményeit állandóan figyelemmel kíséri és róluk rendszeresen kritikákat ír a Magyar Intézet súlyos szavú folyóiratába, a berlini „Ungarische Jahrbücher“-be. Kritikája éles és határozott, ezért többször vált ki ellenvéleményt, de kritikáját, mert nem lépte túl a szakszerűség határait, termékenyek és eredményesnek kell mondanunk.

A berlini egyetemen magántanárrá is egy magyar tárgyú munkája alapján képesítették. Délkelet-Európa középkori városainak keletkezésével foglalkozik. Ez a „Die Entstehung des Städtewesens in Südosteuropa“ c. műve, ahol először általánosságban és a kérdés elvi alapjait tisztázva, Esztergom középkori kialakulásának részleteit elemzi és egy középkori város-típus képét adja. Kétségtelen, hogy Schünemann ezzel a munkájával a várostörténeti kutatás számára új ösztönzést adott. Elmélyített és kifinomodott módszerrel megírt könyvét a magyar kritika helytörténeti irodalmunk nagy nyereségének mondtotta egy s más nyilvánvaló túlzása vagy tévedése és fölényeskedő hangja ellenére is.

Schünemann hosszabb időt töltött a Bécsi Magyar Történeti Intézetben és itt Mária Terézia korával foglalkozott. Több tanulmányában mutatott

rá, hogy Mária Terézia uralkodásának eseményei és II. József reformtervei között minő szoros, eddig figyelemre alig méltatott kapcsolat van. Különösen behatóan foglalkozott Schünemann Mária Terézia telepítési politikájával; ez a munkája (österreichische Bevölkerungspolitik unter Maria Theresia. Berlin, 1935) általa felkutatott gazdag anyagánál fogva is kiinduló pontja lesz a hasonló tárgyú későbbi kutatásoknak.

Nemcsak a magyar, de a román, a horvát és a szerb történetirodalmat is őszinte hála kötelezte Schünemann, hogy a Jahresberichte für deutsche Geschichte számára tizenöt éven át mindenkor a legnagyobb tárgyilagossággal készítette el e nemzetek történetirodalmának kritikai szemléjét. Ezzel egyrészt a délkeleturópai történetirodalm számára teremtett európai nyilvánosságot, másrészt a német történetírást gazdagította Délkelet-Európa történetének szempontjaival és problematikájával.

A historikus Schünemann gyakran állott tudományos viták pergőtüzében. Tudásának széles terjedelmét és alaposágát, módszeres történeti kritikáját azok is vitán felül állónak tekintették, akik egyébként következtéseivel nem mindenben értettek egyet. Kinek volt igaza egyik vagy másik kérdésben, Schünemannak-e vagy bírálóinak? ezt a további kutatások hivatottak eldönteni. Kétségtelen, hogy Schünemann az igazi, hivatott történetíró tárgyilagosságára és pártatlanságára törekedett. De mint egy olyan német területnek a fia, ahol a nemzetiségi problémák a történelmi fejlődés során lényeges szerepet nem játszottak, nehezebben élte bele magát Közép-Európa népi és nemzeti szempontból bonyolult történelmi fejlődésébe és jelen viszonyaiba. Mai értelemben vett népi nemzeti álláspontjából következett, hogy a népi gondolat mai értelmezését kereste ott és akkor is, ahol ennek a terminológiának felvetítése homályosságot okozhat a történelmi fejlődés helyes megismerésében. Nem mindig határolta el pontosan a középkori fejlődésben a német-római birodalom szupernacionális politikai elemeit vagy szellemiségét a tisztán német megnyilatkozásoktól, ami szintén alkalmas tudományos félreértések felkeltésére. Mindez érthető, ha figyelembe vesszük a környezetet, ahonnan Schünemann elindult és azt a légkört, amelyben a mélyen nacionalista fiatal tudós a Versailles utáni Németországban élt. Lényegében itt kereshetjük a lelki motívumait azoknak az ellenmondásoknak, amelyeket Schünemann munkái többször a magyar történettudományban is kiváltottak.

A kegyetlen halál korán és kegyetlenül vetett véget Konrad Schünemann nemcsak nagyra hivatott, de máris maradandó értékű történettudományi munkásságának. Munkáinak jelentőségéről, értékéről részleteiben majd a szaktudomány lesz hivatva ítéletet mondani.

Munkásságának van azonban egy semmiképp sem vitás jelentősége a magyar tudománytörténetben is. A francia Sayous után Schünemann volt az első európai történettudós, aki a források, az irodalom és a nyelv teljes ismeretének birtokában foglalkozott a magyar történelem kérdéseivel. De a már régen elavult Sayouson is túltett azzal, hogy nemcsak ismertette a magyar történelmet, nemcsak adalékokat szolgáltatott hozzá, hanem saját kutatásai alapján ismerte meg a magyar történelmi fejlődést és annak problematikáját is maga állította fel. Teljes tudományos vétezzettel élete főcéljává a magyar történelmi fejlődés tanulmányozását tette. Olyan jelentőségű ez a magyar tudomány európai helyzete és kapcsolatai szempontjából, ami mellett elhalványul az a körülmény, hogy kutató tekintete talán nem mindig találta el a helyes szemlértéket.

Igaz ember volt és igazi tudós, elmúlásán őszinte fájdalom érez a magyar tudomány is.

TÓTH LÁSZLÓ

A MAGYAR SZEMLÉBEN már egy ízben felhívtuk olvasóink figyelmét egy fiatal francia történetkutató munkásságára.¹ Pillias Emil, a párizsi Bibliothéque Nationale tisztviselője, történetkutatói és írói munkásságának oroszlanrészét II. Rákóczi Ferenc francia kapcsolatainak, párizsi tartózkodásának és gyermekei, unokája hányatott életének felkutatására szentelte. Ismertettük egy akkor megjelent könyvét: „Études sur Francis II Rákóczi, Prince de Transylvanie“, amelynek hat fejezetében elénk tárta Rákóczi francia kapcsolatainak, párizsi életének legapróbb részleteit és végleg tisztázott sok olyan kérdést, amellyel magyar történetkutatók sokat foglalkoztak, de az adatok hozzáférhetetlensége miatt végleg tisztázni eddig nem tudtak. E könyvtől függetlenül Pilliasnak több tanulmánya jelent meg magyar és francia nyelven Rákóczi személyét érintő kérdésekről. Ez a könyve egy sorozat I. kötete volt, amelyben napvilágra akarta hozni a kuruc felkelés francia vonatkozásainak egyéb, még eddig alig ismert vagy elfelejtett kérdéseit. Ez a szándéka sajnos csak terv maradt, mert Pillias Emil, — barátainak őszinte fájdalmára és a magyar történetírás igen nagy kárára — mint a francia hadsereg hadbavonult tisztje 1940 május 27-én Ypem közelében egy harcrocsi-támadás alkalmával a Ploegstreet melletti erdőben hősi halált halt. Franciaország benne hű fiát és szép reményekre jogosító tudós történetkutatóját gyászolhatja. Mi magyarok lelkes munkatársunkat és a magyar nemzet őszinte barátját veszítettük el benne.

Az alig 35 éves fiatal tudós 1933 óta foglalkozott a Rákóczi-kérdés francia vonatkozásaival. Két ízben járt Magyarországon. A debreceni nyári egyetem buzgó hallgatója és előadója volt. Hazánk nagy területét beutazta s mindenütt kereste és tanulmányozta a Rákóczi-felkelés részletkérdéseit.

Pillias valóban szokatlan és szinte megható szeretettel és érdeklődéssel foglalkozott a magyar történetnek éppen ezzel a regényes korszakával. Mint maga mondta, megmagyarázhatatlan vonzódást érzett a fejedelem személye és szereplése iránt s amikor a párizsi külügyminisztérium levéltárában arra a gazdag levéltári anyagra bukkant, amely Rákóczinak XIV. Lajos udvarával folytatott titkos levelezését tartalmazta, azonnal kapcsolatot keresett a magyarországi Rákóczi-kutatók körével, hogy a neki akkor még kevésbé ismert tárgykörhöz szükséges alapvető ismereteket megszerezze. Elláttuk őt tanácsokkal, útbaigazításokkal, megismertettük vele a felkelésről francia vagy angol nyelven megjelent munkákat, sűrű levélváltás során állandóan tájékoztattuk kutatásaink eredményéről. Amikor azután kutatásaiban elérkezett Rákóczi franciaországi tartózkodásának adataihoz, új feladat foglalkoztatta érdeklődését. Már nem elégedett meg a párizsi külügyminisztériumban talált magyar és erdélyi vonatkozású Rákóczi-iratokkal, hanem kiterjesztette kutatásait Rákóczi Franciaországba vetődött családtagjainak sorsára is. Tudjuk, hogy Rákóczi felesége rövid ideig Párizsban élt és ott halt meg, két fia, József és György élete nagy részét ott töltötte, György ott is halt meg. Párizsban élt és fejezte be életét a Rákóczi-család utolsó tagja, József törvénytelen leánya, Sarolta Jozefa is, mint a párizsi vizi-tációs nővérek szerzetének apácája. Pillias nyomon követte valamennyiök életének minden mozzanatát, felkereste mindazokat a vidéki kis városokat és helységeket, amelyeknek egyházi vagy világi levéltáraiban róluk feljegyzéseket találhatott. Így azután sikerült az egykor oly hatalmas és a magyar történetben vezető szerepet játszó Rákóczi-nemzetség legutolsó tagjainak szomorú életére fényt derítenie és annak eseményeit a felelőtlen romantika ködös háttéréből kiemelve, a hiteles történettudomány megvilágításának

¹ Magyar Szemle, 1939. november. Markó Árpád: Rákóczi Párizsban.

fényébe helyezni. Ezzel olyan munkát végzett, amelyért a magyar történetírás örökké hálás lehet neki, hiszen magyar kutatónak soha sem lett volna alkalmá és ideje ahhoz a széleskörű kutatáshoz, amit Pillias Párizsban és Franciaország többi részeiben elvégzett.

Ígérte, hogy ha a Rákóczi-kérdésről már több anyagot nem tud felkutatni, sorra veszi a magyar történetnek azon eseményeit, amelyeknek francia vonatkozásairól Párizsban adatokat találhat. Az utolsó Zrínyiek franciaországi tervei, Thököly, az idősebb Rákócziak francia kapcsolatai, a francia seregeknek a magyar-török háborúban való részvétele jöttek volna itt számba. Közben értékes tanulmányokat adott ki Gambettáról, levéltári szakkérdésekről. Magyarországi legutóbbi tartózkodását 1939 nyarán pedig arra is felhasználta, hogy az Országos Levéltárban Kossuth francia leveleit, Edgar-Quinet és De Gerando Attila leveleit tanulmányozza egy-egy értekezése számára.

Mindeme sok szép terv most már a múlté és visszavonhatlanul elmerült a világesemények forgatagában. Pilliast a francia mozgósítás híre 1939 nyarán Budapesten érte. Hazasi tette s mivel angolul tökéletesen tudott, egy angol csapattesthez osztották be tolmácként. A háború első felében, különösen a téli hónapok alatt úgy látszik nyugodtabb helyzetben volt, mert többször írta e sorok írójának, hogy Rákóczi Sarolta Jozefával foglalkozó következő munkájának adatait a táborba is magával vitte és szabad óráiban buzgón dolgozik a Rákóczi-tanulmányok II. kötetén. Hogy e kötet kézírata hol és milyen állapotban van jelenleg — azt ma még nem tudjuk megállapítani. De kötelességünknek tartjuk — ha a viszonyok ezt majd megengedik — a szükséges lépéseket megtenni, hogy Pillias legutolsó kutatásainak eredménye megmaradjon és a magyar történetírás számára hozzáférhető legyen.

Hogy mennyire bele tudta magát élni Pillias a magyar történetírók munkaközösségébe, annak bizonyítéka értekezéseinek feldolgozási módszere. Teljesen magáévá tette azt a gondolatmenetet és azt a történeti felfogást, amely szerint a ma, Rákóczi korszakában bűvárkodó kutatók munkáikat összeállítják. Valamennyi értekezését tárgyának alapos ismerete, az anyag világos csoportosítása és színes, a figyelmet mindvégig lekötő előadásmód jellemezte. Szeretetreméltó, igen rokonszenves egyéniségét nálunk igen sokan ismerték. Mindig szellemes beszélgetései során örömmel állapíthattuk meg, hogy minél jobban belemélyedt a magyar történet egy-egy mozzanatának feldolgozásába, annál behatóbban foglalkozott a magyar történet általános, egyéb kérdéseivel is. Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a mai francia történetíró-gárdában Pillias volt az egyetlen, aki velünk és történeti múltunkkal hozzáértéssel, szeretettel foglalkozott.

A magyar történeti múlt iránti szeretetét érthető módon azonban nemcsak az írásbeli emlékek kötötték le. Mindennel, ami magyar vonatkozású, szeretettel és lelkesedéssel foglalkozott. Hónapokon keresztül kutatta a grosboisi camalduli zárda kertjének helyét, hogy megtalálja annak földjében Rákóczi szívét, amelyet végrendelete szerint, otlakásának emlékére e szerzetes rendnek kellett megkapnia. Egy erről szóló emlékkőnek nyomait megtalálta. A szívet nem, mert a kert azóta már több tulajdonos kezén ment keresztül s a földet bizonyára már számtalanszor felásták. Az ő fáradozásai lényegesen hozzájárultak ahhoz, hogy ezen a helyen a Párizsban lakó magyarok egy Rákóczi-emlékkövet állítottak. Magyarbarát működésének elismeréseként adományozta neki Magyarország Kormányzója pár évvel ezelőtt a Magyar Érdemrend tisztí keresztjét.

Elteltekintve a magyar történeti múlt iránti lankadatlan érdeklődésétől, volt még egy erős szál, ami Pillias Emilt hozzánk fűzte; a magyar nemzet megbecsülése és irántunk érzett őszinte rokonszenve. Buzgón tanulta

nyelvünket. Amikor 1939-ben utoljára járt közöttünk, már egészen jól értett magyarul és állandóan tovább tanult, hogy a magyar történeti forrásokat közvetítés nélkül megértse. Teljesen felismerte Magyarország trianoni megaláztatását. Legyen szabad állításom igazolására 1933-ban hozzám intézett leveleiből néhány mondatot idéznem: „Nekünk franciáknak nem az a szomorú feladat jutott osztályrészül, hogy Magyarország ellen harcoljunk 1914-ben; mi Ausztria ellen viseltünk hadat. És közülünk igen sokan érezték azt a nagy fájdalmat, amit Magyarországnak Erdély elszakítása okozott, közöttük elsősorban jó magam, hiszen alaposan ismerem annak dicsőséges történetét... Franciaországban nagyon sokan pontosan ismerjük a megcsonkított Magyarország kétségbeejtő helyzetét és teljes erőnkől kell azon fáradoznunk, hogy ezt az igazságtalanságot jóvátegyük. Nekünk történetíróknak leghatásosabb eszközünk erre minél több történelmi tanulmány közzététele lesz, hogy tájékoztassuk a francia közönséget az ön hazájának tiszteletreméltó történetéről. A szellemi propagandának gyakran igen nagy a hatása és ereje ..

Pillias Emil barátunk élete végéig hű maradt ahhoz az ígéretéhez, amit ebben a levelében tett. Valóban teljes odaadással fáradozott azon, hogy Magyarország történetével Franciaországban is foglalkozzanak és ezzel ajtót nyitott azok számára, akik a külföldön eddig nem ismert, vagy félreismert Magyarországról helyes képet kívántak maguknak alkotni. Munkássága nem veszett kárba. Kutatásai lényeges és hézagot pótló adatokkal gyarapították a Rákóczi-kor történetét.

Kegyelettel és tisztelettel tesszük le emlékezésünk borostyánkoszorúját a ploegstreeti erdőben hősi halált halt francia történetíró barátunk sírjára. Köszönjük a magyar történetírásnak tett jó szolgálatait és emlékét hálás szeretettel őrizzük.

MARKÓ ÁRPÁD

KORUNK PONYVÁJA

MOSTANÁBAN megint napirenden van a filmesek nyilvános deresre húzása. Igen komoly hangok hallatszanak, mégpedig magas helyekről a film mai állapota ellen. Tömegek vezetői és testületek fogadkoznak, hogy így meg úgy, majd erkölcsi és nemzeti rendre tanítják az egymás végibe sikamló és sikamlós fényképeket.

Kár a fáradságért, mert a film mint társadalmi jelenség két olyan sikra tartozik, ahol külső jóakarát sem nem hatóerő, sem nem váltópénz.

Az egyik a tőke síkja. A film jósága is csak másodrangú cél itt. A filmnek jövedelmeznie kell, tulajdonosai rendkívül sokat költenek is arra (reklám, propaganda, esetleges juttatás, stb.), hogy jövedelmezzen. Jónak is csak azért s csak addig szabad lennie, míg jósága nem befolyásolja jövedelmezőségét. (Mindnyájan hallottuk, úgy-e, filmesektől: — Remek téma, de a nagyközönséget nem érdekli!) A filmes, míg elsősorban pénzt kap a filmért, azt a filmet fogja megcsinálni, amelyért a legtöbb pénzt kaphatja s ehhez joga is van, mert pénzzel csinálja a filmet. Első a pénz, aztán jön a művészi hit, lelkesedés, hozzáértés. Utóvégre a filmestől nem lehet azt követelni, hogy olyasmit adjon milliós közönsége elé, ami a milliókból mondjuk csak 178 magasabbrendű vagy fejlettebb lelket érdekel. A Dárius kincse sem lenne elég az ilyen filmgyártáshoz.

Amíg a film elkészítése, forgalomba hozatala és előadása (fontos három szakasza ez a film életének: gyár, közvetítő, mozi) üzleti vállalkozás, addig tartalmát is az üzleti vállalkozások törvényei szabják meg.

Más területről vázolok ide példát. Zajlik a vita a körül, hogy volt-e joga, oka egy mai olvasott kitűnő írónak átírni egy régi nem olvasott kitűnő író regényét. Az átírás azzal a céllal történt, hogy a nem olvasott régi kitűnő író műve elkerüljön a tömeg kezébe. Nos, én azt tartom, ebben a kérdésből ott van az igazság, hogy a régi kitűnő író nem stílusa nehézsége miatt nem olvassa a nagyközönség, hanem szellemének alkata miatt, amely magasan távol van mindattól, ami tömegnek nevezhető. Átírhatjuk a régi kitűnő író operetté, megtűzdelhetjük komor szövegét a legpompásabb Arisztid-viccekkel, történelemfilozófiai fejtegetéseiből tréfás keresztrejtvényeket négyesgösesíthetünk — mégsem lesz soha népszerű. Nem lesz jó üzlet.

Kik és kinek gyártják a filmeket? Az amerikaiak maguknak és Európának, az angolok tán még maguknak sem (jellemző, hogy az eddigi legangolabb hangos filmet egy idegen ember agyalta ki és gyártotta), a franciák az árnyalatot kedvelőinek. De nem csodálatos-e, hogy a nagy japán nemzet japáni filmjeit csak magának gyártja s ahogy óriási színműirodalma sohasem jutott el Európába, filmjeit sem exportra gyártja? A magyar filmgyártás is úgy szólván csak hazai célkitűzést ismer.

Nagyjából tudjuk, kik a mai Amerika, Anglia, Franciaország, Németország, Itália, Magyarország szellemi kiválóságai, jelesül legkitűnőbb regény- és színműírói. Most állítsuk össze a filmszerzőket. Födi egymást a két névsor? Távrolról sem. Mi ennek a jelenségnek az oka?

Elsősorban az, hogy a film külön művészet, vagy, legyünk szerények, szellemi termék, amely még nem találta meg klasszikusait, lángelméit.

Másodsorban az, hogy a film üzleti vállalkozás.

De van egy harmadik ok is. S ez a döntő. Ingoványos területre tévedünk, ha a filmet a megszokott szempontok lustaságából úgy tekintjük, mint fényképezett regényt vagy színműt, egyáltalában, mint a sötétkamra vagy a rivalda ilyen-olyan gyermekét. Igaz, hogy a film alkotó elemeit a fényképezésből, az elbeszélő irodalomból és a színművészetből veszi, de nem összetétele e három tényezőnek, nem leikéből lelkedzett gyermeke egyik-nem sem.

A film a régi ponyvairodalom örököse. Szerencsés és előkelő örököse. A ponyvát mi határozza meg? Két tényező: anyagi és szellemi hozzáférhetősége, vagyis olcsósága és közérthetősége. A film is ma a legolcsóbb és legközérthetőbb szellemi szórakozás. Nincs rá statisztikám, de meg mernék esküdni, hogy mennél több mozi nyílik, annál kevesebb ponyvatermék jelenik meg. A filléres olvasmányok még tartják magukat a tömeg művelődni kívánó tagjainak rendelkezésére. De aki a tömegeből szórakozni kíván, a szívét akarja könnyre csurgatni vagy idegeit megrázni, az ma éppúgy megy moziba, ahogy régen a füzetes regényeket falta. Igaz is, mióta nem láttam a cselédszobában szerte heverni vagy dugdosva lappangani Rinaldo Rinaldinit és társait!

A ponyva lassan eltűnik s elfoglalja helyét a film. A ponyva határozottan a társadalom alsóbbnak mondott rétegei számára készült, más szempontból: a falusi és városi proletárság részére. A film, mintha csak bizonyos politikai célkitűzéseknek engedelmessé válna, egy szintre hozza a polgárságot a falusi földművesekkel és városi ipari munkássággal s ebben a törekvésében oly különös jelenségeket produkál, hogy például az amerikai farmerek mulattatására és szája íze szerint készült hollywoodi cowboy-történeteket millió és millió európai polgár nézi végig pénzért, amikor is nem az amerikai földmunkás emelkedik az európai polgár szellemi szintjére, hanem az európai középosztály száll le vagy át az amerikai farmerek szellemi színvonalára. Nem hinném, hogy ez az emberiség fejlődése szempontjából végtelenül kívánatos jelenség.

Ha mármost szellemi értékeket fenyegetett a ponyva, mennyivel inkább veszélyeztet szellemi értékeket a film! A ponyva, amely vásári gyékényeken és házalók zsákjaiban virult, csak akkor lelt vevőre, ha az áldozat a gyékényhez tévedt, vagy a házaló kedvező lélektani és pénzügyi pillanatban kopogott be a konyhába lelkem Julishoz. A ponyva — magyarul, de óh, mily kevésbé magyarul — nem dolgozott reklámmal és propagandával.

A film harsonája ma mindenható s az előtt a mozi előtt, amelybe pár fillérért beváltja magát lelkem Julis és a sarki rongyos srác, uralkodói koronás gépkocsit is lehet álldogálni látni. Képzeljük el XIV. Lajos vagy akár nálunk V. Ferdinánd korát. Volt-e akkor, lehetett-e akkor olyan szellemi élvezet, amelyben báró és bankár, gróf és cigánylány egyformán részesült?

Szóval, aki a film ellen hadakozik, annak egyrészt a pénz, hogy ne mondjam, a tőke ellen kell hadba vonulnia, másrészt a ponyvát kell megtámadnia.

Csakhogy a pénz ellen csak három hathatós fegyver van: a pénz, az erőszak, az állami akarat. Nyilvánvaló, hogy a középső eszköz nem alkalmazható, hatása ideiglenes s működtetése büntetőjogi bonyodalmakat hoz magával. Az első eszköz azt jelentené, hogy milliárdokkal új filmipart kellene teremteni. A harmadik eszköz alkalmazása pedig az állami akarat birtokosainak legszuverénebb elhatározásától függ s anélkül is az állami akarat a történelmi sorsszerűségek útján halad és mindig azt cselekszi, amit tőle a történelem követel. A történelem azonban sokszor pszilicsár-dolognak tart s joggal sok olyasmit, ami pár tíz- vagy százezer ember nyakát szegi vagy szerencsését jelenti. A történelem például nem ér rá azzal törődni, hogyan pusztult el a lókupeczek virágzó társadalma, amikor Európában a lovaspostát felváltotta a vasúti posta.

A ponyvát megtámadni viszont annyi, mint burjánt irtani vagy legyet hajkurászni: itt eltaposod, ott kivirít, innen elhessegeted, amott zizeg. Tedd a tömeg elé Faust második részét a legistenibben megfilmesítve és Monte Cristonak pocsék filmváltozatát. Kérdezni is nevetséges, melyiket fogja megnézni. Amellett, ha elveszem a kiszélesedett körű néptől ponyváját, mai filmjét, mit adok neki helyette? Eretnek művészeti hitem szerint a rossz szellemi táplálék is jobb, mint a szellemi éhezés. A rosszban is tanulhatok szórványosan, nyomokban jót, de a semmi, az nihil! Más oldalról, Rinaldo Rinaldini sohasem volt pótolható Hofimann erkölcsi meséivel. Lelkem Julis inkább nem olvas!

Szerintem a kérdés megoldhatatlan, de éppen ezért kell megoldásán gondolkodni, mert csak megoldhatatlan kérdések feszegetése vitte előbbre a világot.

LACZKÓ GÉZA

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

Németország és az európai egység. — Németország és az északi nemzetek. — A francia válság. — Az olasz helyzet. — Anglia és Amerika, — Németország a Balkánon. — A román forrongások. — Jugoszlávia vezetői Hitlernél. — A bolgár kérdés. — Törökország és Bulgária.

AZ ELMÚLT KÜLPOLITIKAI IDŐSZAKON a tengely nagyarányúnak jelzett akcióira való előkészületek uralkodtak. Az angol megfigyelők pillanatnyilag — talán az afrikai küzdelmek eredményeinek hatása alatt is — azt vették észre, hogy mintha enyhülés állott volna be az Anglia, főképpen a London belvárosai elleni légitámadásokban. A tengely részéről erre az észleletre válaszolván, nem mulasztották el megjegyezni, hogy a tavasz meghozza a végleges döntést s hogy Anglia tulajdonképpen máris legyőzöttnek tekinthető. A német politika valóban így is járt el, mintha Anglia máris véglegesen kiküszöböltetett volna a kontinensről, mialatt természetesen Anglia még fokozottabb figyelemmel fordult az amerikai testvénemzet felé, egyben pedig újlag is hivatkozott mindazokra a nemzetekre, melyeket a német hadi vagy diplomáciai tevékenység közelről érintett államiságukban, területi állagukban, gazdasági életükben, presztízszükben. Mindezen tényezőkre Anglia nyilvánvalóan számít akkorra, mikor az angol háborús politika és az amerikai segítség és rendező akarat szerint lehetővé válnék majd Európának az angol elvek szerinti megreformálása. Mindezen felfogásokkal és tervekkel szemben a német állásfoglalás többször kiemelte, hogy Anglia homályos politikát követ és nem körvonalazza hadicéljait. A német hadicélok immár világosak: Európa elrendezése a német—olasz politika és világnézet szerint, melyről, eredményeikre hivatkozván, a tengely államfőiről, vezetői, publicistái állandóan kijelentik, hogy a német és olasz magatartás tulajdonképpen az egyetemes Európával azonos, az egységes Európát és Európa népeinek érdekeit képviseli. Ott, ahol a politikusok, a társadalom, a nép még nem fogadják el feltétlenül ezeket a tengelynézeteket, a német és olasz megnyilatkozások arra hivatkoznak: az ellenkező népek és politikusok magatartása reakciós és saját érdekük ellen való az, ha szembeszállanak a kor eszméivel, uralkodó gazdasági és politikai áramlataival.

Két különböző „életterben“ érezhető ez a német törekvés, mely meg akarja teremteni Európa egységét a kontinensen kívül álló hatalmi és gazdasági törekvések ellen. Az egyik terület az északi népek otthona, a másik Franciaország.

Északon nem kizárólagosan hatalmi szempontok irányítják a német törekvéseket, hanem germán feji érzések is. Legvilágosabban látható ez Norvégiában, mely tudvalevőleg most német megszállás alatt áll. Az északjéges körében a germán gondolatot meghonosító német politika és hadvezetés szeretettel gondoskodik katonáiról. E gondoskodásból arra lehet következtetni, hogy a német hadsereg norvégiai tartózkodását az illetékesek korántsem tekintik ideiglenes jellegűnek. A német lapok úgy számoltak be arról az akcióról, mely állandó katona-otthonokat teremt egész Norvégia területén a németeknek, mint a legnagyobb jelentőségű és méretű építő tevékenységről Norvégia több mint évezredes történetében. Ezen kívül a német illetékesek szeretetteljes figyelemmel és gondozásban részesítik a germán-nordikus testvériség megteremtésére és ennek a norvégekkel való megértetésére törekvő akciókat is. Hinder SS-vezető nem közönséges jelentőségre tesz szert ilyen módon Norvégia történetében; Widkun Quislinget támogató tevékenysége nemcsak rendőri,

de egyben eszmei jellegű is. Mellette Alfred Rosenberg, a nordikus gondolat nagy ideológusa és szellemi vezére a germán faji közösség propagandájának legfőbb támasza. A norvégek azonban, mint a német sajtó sajnálattal állapítja meg, ezidőszert még nem viseltetnek kellő megértéssel a nordikus egység gondolata iránt. Németország viszont nem felejtetheti el, hogy az északi eszménynek mennyit köszönhet. Hiszen a germán faji eszmény biológiai megnyilatkozása az az embertípus, mely a skandináv államokat lakja, erre az emberfajára hivatkoznak a német faji gondolat összes ideológusai. Most aztán német és norvég nemzeti szocialista részről erős propaganda indult meg az északi faji gondolatnak politikai téren való megvalósítására is. A német politikát Norvégiában diadalra segítő Widkun Quisling a maga még ki nem terjedt propagandájával azonban idegenül áll a norvégek régi felfogású ellenzékiességével szemben. Quisling beszédeit és megnyilatkozásait ellenkezés fogadja; a norvég lakosság a király mellett tüntet, a nemzeti himnuszt, majd az Internacionálét éneklí ilyen alkalmakkor: — minderről érdekes beszámolót olvashattunk múltkor a „Das Reich“ című nagy német félhivatalos hetilap egyik számában. A német sajtó hasonló ellenzékiességet állapít meg Svédországgal kapcsolatban is. Ugyanez a helyzet Dániában is, ahol szintén nagy támogatásban részesül az északi mozgalom. Viszont úgy Svédországban, mint Dániában, akárcsak a Quisling-rendszer előtti Norvégiában, még elég erős a szakszervezetek uralma s mint rosszalólag és intőleg megállapítják a német megnyilatkozások, ezen országok társadalma még mindig Amerika és Anglia felé tekint. £ beszámolóhoz még hozzátehetjük, hogy hasonló jelenségek észlelhetők a Birodalomhoz való viszony tekintetében Hollandiában és Belgium flamand részén is. Mussert mérnök, holland nemzeti szocialista vezér legutóbb a német nemzeti szocialista párt vendége volt s megtekintette a nemzeti szocialista intézményeket, többek között a holland-német nordikus vonatkozásokban e téren is szerepet játszó Himler SS-vezető kalauzolása mellett a dachau tábort is.

Mindezek a jelenségek arra mutatnak, hogy Németország Európának befolyása alá jutott részein állandó és biztos új rendet óhajt teremteni. Minderre azért van szüksége, hogy kellően pacifikáit háttérrel rendelkezék az Európán kívüli befolyások útjának meggátlására. Ezzel kapcsolatban vessünk még egy pillantást a kelet-középeurópai területekre is. A cseh-morva protektorátusban a legnagyobb rend és béke uralkodik. A német vezető tényezők azt hiszik, hogy sikerült teljesen végleg kiküszöbölni Benes emlékét és a legionisták aknamunkájának is gátat vetettek. A cseh lapok, melyek természetesen fokozottabb mértékben alkalmazkodnak a német sajtó s politika szelleméhez, dicsézően emlékeznek meg báró Neurath birodalmi protektor szociális munkájáról. A német sajtó pedig megemlíti, hogy a csehek most már kezdik méltányolni Hácha jelenlegi államelnök gesztusát, mellyel Hitler kezébe tette le a cseh nép sorsát, mert látják Európa egyik tájainak helyzetét. Figyelemreméltónak tartják német részről azt is, hogy cseh oldalon már pozitíven kezdik értékelni a Birodalommal való viszonyt. Ugyanekkor a német sajtó erélyesen, de egyben gúnyosan értekezik azokról a londoni tervekről, melyek háború utáni cseh-lengyel federációról beszélnek; a német sajtó változatlanul elutasítja Ján Masaryk, Benes és Sikorski tevékenységét, de természetesen — mint írják — a „Masaryk-család jogigényei“ fölötti gúny mellett ugyanilyen hangon írnak a Habsburgokról is. Itt tegyük hozzá még azt is, hogy a lengyel főkormányzás területén sem szünetel a német közigazgatás alapos rendcsináló munkája. A zsidóságot külön negyedekben tömörítik és foglalkoztatják; egyben pedig elejét veszik a zsidók között kitért kiütéses tífusznak, A német katonaság és rendőrség

a lengyel városokban nagy sportünnepeket, versenyeket bonyolít le és általában a német társadalom élénk társadalmi életet fejt ki a lengyel városokban. A lengyelországi német politika egyébként fokozott gondot fordít az ukrán egyházra, melyet most avattak két új püspökség felállításával autokefálá; Krakkóban nagy ukrán könyvkiállítás volt; a lengyelországi német lapok méltatják az ukránok javára kifejtett nagy német kulturális tevékenységet és sokat idézik az ukránok nagy költőit, vezető egyéniségeit. Úgy tetszik tehát, hogy a lengyelek ellensúlyozására a német politika visszatér azokhoz a II. József és az 1848-as Pillensdorff-minisztérium óta ismert politikai hagyományokhoz és módszerekhez, melyek az ukránok támogatását tanácsolják a lengyel síkságok birtokosainak. A krakkói Wawelen német katona áll őrt és Krakkó német politikai és szellemi középponttá alakul. A német rendőrség jelentős erőfeszítést fejt ki, ezt is olvassuk a lengyelországi német lapokban, az újabban újra elszaporodott gonosztevők megfékezésére s itt most már helyi lengyel rendőrsztagokat is igénybe vesznek, ami egészen új jelenség a német közigazgatásban.

Hasonló nagyarányú tevékenységet észlelhetünk Európa újjárendezése érdekében nyugat felé. Itt a probléma azért figyelemreméltóbb, mivel ez a rendezés kapcsolatos a Földközi-tenger problémáival. Ha Franciaországról szó van, akkor rögtön a Földközi-tenger kérdései tolnak előtérbe, mivel Franciaország északi része úgyszólván német megszállás alatt van. A földközi tengeri kérdéseket az teszi fontossá, hogy Egyiptom felől a közelkeleti angol sereg offenzívája támadóan és elhatározóan lépett fel az olaszok tripoliszi birtokai ellen. Így tehát Olaszországnak meg kell előznie azt, hogy Anglia szembekerüljön a szicíliai és délolasz partvidékkel, ami természetesen Németség is közelről érdeklő. Németország már többször utalt arra, hogy az olaszok élettere a Földközi-tenger j csakhogy a tengely kapcsolata miatt ez az életter Németország számára nem lehet közömbös. Ezért már a múlt év végén és ez év januárjának elején megfigyelhető volt a London légiterében tevékenykedő sikeres német légiflotta egy részének megjelenése Itália városaiban. A német légierők támaszpontjai Sziciliában és Dél-Itáliában vannak. Innét támadják a földközi-tengeri angol hajókat és innét intéztek támadásokat egyfelől Málta, az angolok „darázs-fészeke“ ellen, másfelől pedig innét igyekeztek meggátolni az északafrikai angol előretörést. Itt meg kell jegyeznünk, hogy az olasz vélemények szerint az olasz katonák hangulatát, bátorságát a jobban felszerelt és az Egyiptomra támaszkodó angolok támadása semmiben sem változtatta meg; az olasz nemzet hangulata, mint olvassuk, változatlanul erőteljes, bizakodó és elszánt. Német részről pedig hangsúlyozzák, hogy a líbiai offenzívával Anglia tulajdonképp semmit sem ér el. Az Anglia elleni német légitámadások folytatódtak; ugyanakkor a két diktátor január közepén tartott és nagyjelentőségűnek jelzett találkozásán teljesen közös hadviselést határozott el. A tengely megbontására irányuló törekvések, német és olasz nézetek szerint, ilyen módon nem sikerültek. Angol részről viszont hangoztatják, hogy ezt az egységet Anglia sohasem is akarta megbontani. Annál nagyobb az angol és az amerikai érdeklődés a francia kérdés iránt. Mintha a mai Franciaországnak a tengely kulcshelyzetet tulajdonítana. A francia kérdéssel ezúttal elsősorban a németek foglalkoztak; az olaszok mintha nyugodni hagyták volna a francia kérdést, hiszen az északafrikai események jelentős feladatot rónak a fasiszta Itáliára, mely kitar a Duce mellett, ahogy ezt a fasiszta sajtó hangoztatja, szembeszállván minden defetizmussal és egyúttal élesen kikelvén azok ellen a tendenciózus hírek ellen, melyek angol és amerikai hírforrásokból olyan értesüléseket terjesztettek, mintha egyes felsőolaszországi városokban tüntetések zajlottak volna le a fasiszta rendszer ellen.

A francia válság már több hónapja tart, mióta Pétain marsall egyfelől a francia politika tényezőinek, másfelől a közvéleménynek nyomására eltávolította Lávait kormányából. Laval ekkor Párisba távozott s közeli barátjával, De Brinon nagykövettel együtt még szorosabbra fonta a német politikához kapcsolódó szálait. A németek nem látnak elég garanciát a maguk szempontjából Pétain politikájában, melynek felróják, hogy nem tanúsított kellő erélyt a régi rendszer emberei ellen és nem helyezkedik teljes egyértelműséggel a Hitler-Pétain találkozón megállapított elvek alapjára. Bizonyos belpolitikai klikkek, halljuk német oldalról, szabotálni akarják a német-francia együttműködést, melynek egyetlen személyi záloga e felfogás szerint Németország számára Laval. Azt is nyugtalanítónak és homályosnak tartják német körökben, hogy mily politikát követ Afrikában Weygand tábornok. Weygand Pétain híve, de mindenben megőrizte akciósabadságát és jelenleg nagy afrikai francia haderő szervezésével foglalkozik, összefogván Francia-Afrika összes erőit és anyagi forrásait. A francia flottának Pétain hatalmi szférájából Weygand afrikai szférájába való elhajózása sem keltett jó benyomást az illetékes német tényezők körében. Az afrikai helyzetre való tekintettel, úgy hírlott, Németország ragaszkodott volna ahhoz, hogy a meg nem szállott Franciaország engedjen át déli partjain bizonyos támaszpontokat Németországnak, így elsősorban a nagyszerűen kiépített touloni kikötőt, továbbá, hogy biztosítson ugyanilyen szolgalmi jogokat francia-afrikai birtokokon is a német hadi, légi és tengeri erőeknek. Pétain álláspontja e feltételezésekkel szemben máig is az, hogy a vezetése alatt álló jobboldali kormány betűhíven teljesíti a fegyverszüneti feltételeket, fedezi a német hadsereg megszállási költségeit, alkalmazkodik a Pétain-Hitler-féle megállapodásokhoz stb., de kívül tartja Franciaországot a háborún. Hasonló értelemben nyilatkozott az afrikai francia bázisok idegen felügyelet alá való kerüléséről Weygand marsall is cáfolatában. Viszont a közfelfogással együtt a német politika azt tartja, hogy Laval teljesítené Németország összes kívánságait, melyeket annak jegyében intéz Franciaországhoz, hogy Franciaország a Németországgal való tetteges és tényleges együttműködés által dokumentálja az új Európa felépítésében való részvételi készségét. Ilyen értelemben német részről egyre több kifogás hangzott el a különben jobboldali és a németekkel való megértésért annak idején sikra szállott Flandin személye ellen is, úgyhogy Flandin helyzete teljesen lehetetlenné vált. Helyét a németekkel való eddigi tárgyalásokat nagy elmeéllel folytató Darlan tengernagy foglalta el, aki Pétain elsőrendű bizalmi embere. Közben ugyanis Laval, kinek a kormányba való lépése a német politika törekvései után már biztosnak látszott, visszautasította a Pétain kormányába való belépését és ellenzéki, német-barát álláspontjába zárkozva továbbra is Párisban maradt. Itt szervezi nemzeti egységmozgalmát a vichy-i kormány ellen; innét irányítja a Vichyt hevesen támadó párisi sajtót, melyre a német politika gyakran hivatkozik, mint olyanra, mely kifejezi a német-francia együttműködés szükségét megértő, érzelmileg és reálpolitikailag e mellé álló francia nép igazi érzelmeit; egyúttal pedig azt a reményét is kifejezi a német politika, hogy Vichy még sem fog Darlan kormánya alatt sem egészen megfelejteni Lávairól.

A földközi tengeri francia bázisok ügye azért olyan lényeges pont a világpolitika kulisszái mögött, mert a tengely számára nyilvánvalóan nem jelentene előnyös helyzetet, ha a tripoliszi angol előretörés érintkezést találna Francia-Afrika határaival. Emellett ki tudja, mily állást foglalna el Weygand vezetésével Francia-Afrika, ha a tengely erőteljesebben lépne fel Vichy ellen? Franciaországi diplomáciájával a tengely is elejét akarja venni a teljes francia-német szakításnak, mert ennek következményeit az olasz

gyarmatoknak kellene netán megérezniök a Földközi tenger partjain. Nem ismeretlen a tengely diplomáciája előtt az a tény sem, hogy De Gaulle lázadó csoportjai az angolok mellett délről felfelé törekcsenek a líbiai sivatagban. Az angolok — főképpen az ausztráliai és hindu csapatok — az olaszok hősi ellenállása közepette haladtak nyugat felé a tenger partjain, miközben motoros egységeik a sivatag felől, tehát délről is támadták az elkeseredetten védekező, de az anyaországtól elzárt olasz erősségeket. Graziam tábornok, Abesszínia legyőzője, így egyre nyugatabbra vonta össze seregeit, melyeket német erők is támogattak. Derna után a nagy angol előrenyomulásban így esett el Tobruk és utóbb Bengázi is. Tripolisztól most a sivatag választja el az angolokat, akik így a líbiai szárazföld felől is kapcsolatot találhatnak Máltával, melyet újabban sokat támadtak német légiérők. Ugyanekkor az angolok megkísérelték többször, hogy az olasz szárazföldet is megtámadják a levegőből. Légiakcióik során kizárólag német gépekkel küzdöttek. Február első felében pedig angol ejtőernyősök szálltak le Dél-Itáliában a német légiérők táborainak közelében, azzal a feladattal, hogy itt rombolásokat hajtsanak végre. A Dúcét éltetvén vonultak fel és megtévesztették a parasztokat, majd több tanyát elfoglalván, egyideig tarthatták magukat. Az olasz hadvezetés megjegyezte, hogy rendes hadifoglyok gyanánt bánik az ejtőernyősökkel. Az angolok Abesszíniában is igyekeznek délről, Kenya felől délafrikai csapatokkal és északról, Egyiptomból előrehaladást elérni az olaszok ellen. Az olasz védelmet a népszerű aostai herceg vezeti. Vele szemben az angolok oldalán a Négus harcol volt birodalmáért. Olaszországnak földközi tengeri életeréért folyó harcában még külön fontos harctere van Albániában is, ahol a bizonytalan terepen az angolok segítenek a görögöknek az olasz jelentések szerint többször megállított előrehaladásukban. A görög-olasz háborút Németország elszigetelt jelenségnek tekinti és nem egyszer híre járt német békeközvetítésnek e kérdésben. Ez a békeközvetítés is egyik jelensége annak az állandó és kitartó német törekvésnek, hogy a Balkánról az angol befolyás kiküszöböltessék. Január végén meghalt Metaxas görög miniszterelnök, a védelem lelke; utóda Koritzisz egyetemi tanár, a görög közigazdasági élet nagy egyénisége lett. Ez a személycser e eddigi jelek szerint nem jelent változást a küzdelem menetében. Űgy az albán, mint az afrikai frontnak a német politika és sajtó mellékes jelentőséget tulajdonít s kimutatja, mennyire hasztalan Anglia törekvése, hogy elhárítsa a német csapásokat. Külön érdekessége volt a földközi tengeri politikának Mussolini, Franco és Suner spanyol külügyminiszter rivierai találkozósa február elején. A találkozást követte Franco és Pétain összejövele. A hírek szerint e találkozásokon a három latin államot közösen érdeklő kérdések kerültek szóba.

A küzdelem java azonban ma is Anglia körül zajlik, bár néha mintha szünet, vagy lassúdás állana be a tempóban. Hitler január 30-án tartott újabb nagy beszéde súlyos vádakat hangoztatott az angol történelem elmúlt háromszáz éve ellen s újabb támadással fordult a plutokráciák ellen. Hivatkozott a német katona, a német nép, a német teljesítőképesség erőire és újra felidézte Versailles szégyenét. Angliát Európaellenes hatalomnak nevezte és vele szemben az újjászervezett Európa mellett tett hitet, hiszen Európa dezorganizációja Anglia érdeke. Kifejtette, hogy tavasszal megkezdődik a nagy német tengeralattjáró háború. A német tengeralattjárók minden hajót megtorpedóznak, mely segítséget visz Angliának. Ugyanekkor újra hangoztatta, hogy kellő időpontban következik be az invázió. Churchill angol miniszterelnök szavát is többször hallhattuk. Valahányszor beszélt, egy pillanatil sem áltatta az angolokat a küzdelem komolyságát illetőleg. Ellenkezőleg mindig sötét színekkel rajzolta a helyzetet, hogy ezzel is fokozza az angolok kitartását, melyet az olasz sajtó nem egyszer tompa apátiának minő-

sített. Anglia figyelme e megpróbáltatások között Amerika, Roosevelt politikája felé fordul. Az amerikai elnök nagy belpolitikai küzdelmek árán mindent elkövet Anglia megsegítésére. Az amerikai ipar nagy ütemben dolgozik és főleg repülőgépeket gyárt Anglia számára. Az amerikai közvélemény Anglia mellett foglalt állást s San Franciscóban, matrózok a tömeg ujjongása közben a német konzulátus húsz emeletnyi magas ormáról letépték a lobogót. Németország elégtételt kapott, de a német sajtó nem volt megelégedve az elégtétel formájával. Ugyanekkor hangoztatta, hogy nem hagyja magát beugratni. Német részről kiemelik, hogy Hitler utolsó beszédében kijelentette, hogy Németországnak nincs semmi baja Amerikával, míg ezzel szemben az amerikaiak ellenséges érzületet tanúsítanak Németországgal szemben. Leplezetlenül tükröződött az amerikai politika és társadalom angolbarátsága a volt köztársasági elnökjelölt Wendell Willkie angliai útjában. A magánemberként utazó Willkie felkereste az angol vezetőket és ugyanekkor érintkezést talált a nép széles rétegeivel is. Nagy tévedés volt annak idején azt hinni, hogy Willkie ellenzi Amerika háborús aktivitását. Most ez az Európa egy részében közkeletűségnek örvendő tévedés kiderült. A hazatérő Willkie beszámolóiban egyik legerősebb sürgetője Anglia megsegítésének. Hasonlóképp Anglia érdekében jár el Roosevelt személyes kiküldöttje, Donovan ezredes. Ez a balkáni államokat beutazó amerikai katona nyilvánvalóan az angol politika érdekében érvényesíti szavát. Hiszen Amerika elővédjének tekinti Angliát. Nincsen messze az idő, bármilyen is legyen a háború eredménye, hogy megvalósulhat a teljes angol-amerikai egybeolvadás, ami új perspektívákat jelent a világ számára. A távolkeleten az európai zavart kihasználó Japán terjeszkedési szándékaival szemben ez az egység már teljes mértékben fennáll; erről beszélt Londonban Willkie is. Ez az angolszász szolidaritás jutott kifejezésre, mikor Roosevelt találkozott Halifax lorddal, a volt külügyminiszterrel, aki most Anglia washingtoni nagykövete. Roosevelt magánjachtján messze behajózott a tengerre Halifax elé és ott üdvözölte őt sok kilométerrel az amerikai partok előtt. Amerika háborús elszántsága és segítőkészsége mintha a közelkeleti angol hadviselésre is hatással volna. A közelkeleti angol hadak zömét ausztráliaiak és újjélandiak teszik. Az ausztráliai és újjélandi politikusok jelentős tényezői az angol ellenállásnak. Most Amerika távolkeleti politikája ezeket az angol birtokokat biztosítja Japán törekvései ellen, mely újabban inkább békés szavakat küld Amerika és Oroszország felé. Ausztrália is nagyobb erővel kelhet a Brit Birodalom védelmére. Hasonlóképpen enyhülés következett így a holland-indiai kérdésben is és Japán ez irányú törekvéseivel szemben Amerika és Anglia védelmében e gazdaságilag és hadászatiilag olyan nagyon jelentős szigetek a Londonban székelő és Vilma királynő vezetése alatt álló holland kormány birtokában maradhatnak, japáni ellenőrzés nélkül.

A német politika rendező szándéka, mialatt ellentétes erők emelkednek ellene, így elsősorban Keletközépeurópában érvényesülhet. Szemlélnk zártakor a Balkán újra a világpolitika legizgalmasabb területe. A görög front alkalmat adott Angliának, hogy tevékenységi teret találjon az albán partokon és az Adrián, Itália partjainak ellenében. Az albán-görög háború tehát alkalmat adott bizonyos erőknek, hogy a front kiterjesztessék, holott a német politika ellene van az európai háború, az európai front kiterjesztésének, mert felfogása szerint ez Anglia érdeke. Hogy a háború ki ne terjedjen, azért vetette latba Németország befolyását—az olajforrásokhoz fűződő érdekei mellett — Romániában. Január végén Romániában új nagy forradalom zajlott le. Ezúttal a Vasgárda lázadt fel Antonescu tábornok ellen. A német hadsereg és diplomácia azonban, úgy látszik, Antonescuban találta meg az erős embert, aki Németország érdekeit is szolgálván úrrá tud lenni a

zavarokon. A kormánypárti hadsereg és a Vasgárda küzdelméből Antonescu és a hadsereg került ki győztesen és Románia már többé nem legionista állam. A német csapatok fokozott ébersége és jelenléte csillapítólag hatott a román belállapotokra. Románia Németország nagy keleteurópai hadi táborává vált és belőle teljesen kiküszöbölték az angol befolyást. Február elején eltávozott Bukarestből az angol követség és vele az Angliával szövetséges államok követségei, nem lévén értelme az indokolás szerint annak, hogy a német hatások alá került Romániával Anglia továbbra is fenntartsa a diplomáciai viszonyt. Ugyanekkor Románia a jelenlévő német erők közreműködésével nagy védelmi előkészületeket tett tengerpartján és olajvidékein. Anglia ugyanis kijelentette, hogy fenntartja Romániával szemben a teljes cselekvési szabadságot és ezt német és román részről úgy értelmezték, ahogy erről a német és bukaresti sajtó be is számolt, hogy adott esetben Anglia bombázná az olajvidéket és általában azokat a birtokkomplexusokat, melyek azelőtt angol érdekeltségbe tartoztak, de amelyeket elvettek Angliától. A német sajtó ünnepli Anglia romániai kivonulását és hasonlóra számít a Balkán többi fővárosaiban. Ez az a pillanat, mikor a német politika aktivitása újra megélné Bulgária felé. A részleges kormányválság után — a Berlinben személyi szimpátiát élvező Bagrianov földművelésügyi miniszternek a kormányból való kiválásakor — az eddigi angol és amerikai tárgyalások mintha elhalkultak volna Szófiában, ahol — akárcsak Belgrádban — szintén látogatást tett Roosevelt megbízottja, Donovan ezredes. Churchill angol miniszterelnök megrovóan említette Bulgáriáról és a Balkán-államokról, hogy nem állanak eléggé ellen a német befolyásnak. Ekkorra mintha teret nyert volna Bulgáriában a német diplomácia. A bolgár revíziós törekvések újra hangot kaptak és többször emlegették Bulgária jogát az égíi tengeri kijáráshoz, amely tudvalevőleg elvágná Törökország és Görögország érintkezését. Törökország és Bulgária között is mintha kiélesedett volna a viszony. A tráciai határsávbán mindkét fél fegyveres erős készültséget tartott fenn. Törökországról a tengely hatalmai jól tudják, hogy teljesen az angol politika köréhez tartozik. A tengely eddigi diplomáciai és gazdasági törekvései nem találtak megértésre Törökországban, melynek területén ismételten angol katonai szakértők tartózkodtak. Donovan ezredes látogatása, valamint az angol katonai szakértők és vezérkari vezetők jelenléte különös hangsúlyt adott a törökök angolbarát állásfoglalásának. Vele szemben a közelkeleti diplomáciai akció mellett a katonai szükségleteket is számbavevő tengelydiplomácia Bulgáriára támaszkodott. Mialatt Törökország határán túl az új angol külügyminiszterről, Edenről elnevezett most épülő védővonal új védelmet készít az angoloknak, azalatt Churchill az élen az angol politika azzal a váddal illette Bulgáriát, hogy területén Romániából jövő német katonaság állomásozik. Bolgár részről erre napok múltán azt válaszolták, hogy ez az állítás nem felel meg a valóságnak és különben is Bulgária érdekei ellen volna, ha egy netaláni német átvonulásnak ellenszegülne. Ebben a bizonytalan helyzetben váratlanul hatott a jugoszláv miniszterelnök és külügyminiszter meghívása Hitlerhez. A német Führer, Cvetkovics és Cincár-Markovics megbeszéléseiről tudni vélik, hogy Jugoszlávia híven és lojálisán kitart eddigi politikája mellett. Nem sokkal utóbb következett szintén váratlanul a bolgár-török barátsági szerződésnek Isztambulban történt aláírása, melyben a két állam támadást kizáró egyezményt kötött. A szerződés értelmezése körül még nem tisztázódtak a nézetek; így magyarázatát fenntartjuk következő krónikánk számára.

Január végén hosszú betegeskedés után meghalt gróf Csáky István magyar külügyminiszter, a mai politika jellegzetes személyisége, akiről a tengely sajtója nagy elismeréssel nyilatkozott, mint a mostani magyar

külpolitikai irány markáns és határozott képviselőjéről, nevéhez kapcsolván a tengelybarát magyar külpolitika eredményeit. Helyette a magyar-jugoszláv barátsági egyezményről gróf Teleki Pál beszélt a képviselőházban barátsággal, rokonszenvesen. A balkáni politika bizonytalanságai között ez a szerződés nemcsak két egymást megértő nemzet összetalálkozásának bizonyítéka, de a béke és a biztonság záloga is. Gróf Csáky István utóda Bárdossy László volt bukaresti magyar követ, nagy európai műveltséggel és tapasztalatokkal rendelkező kiváló diplomata, az európai szellem és diplomácia megszemélyesítője.

GOGOLÁK LAJOS

A FRANCIA BÖLCSELET ÚJ ÚTJA

ALÉT MIVOLTÁNAK és értelmének az a teljes és átfogó ismerete, lanul vonzó, de egészen soha el nem érhető célja, az emberi szellem eszmélkedéseit folyton megújuló, nyughatatlan erőfeszítésekre készíti.

A bölcselet elmélyedő nyugalma csak fegyelmezett és szükséges lelki vértel, mely alatt a filozofáló szellemben a conquistadorok hódító- és kalandvágya feszül. Előre! — a gondolat nehezen vágott meredekén, a kétségek szakadékain, a lélekelemzés tükörtermein, az aggodás keserű éjjelén, a hamis lidércek csalódásain, a temetői kertek méla nyugalmán... előre életem és halálom át, az ismeretlen, kincseket ígérő ország, az Igazság birtoka felé!... A szellem e felfedező és hódító útjának eseményeit és fordulóit a bölcseleti irodalom írja le nekünk.

A filozófia dinamikus szemléletére különösen a franciák bölcseleté készit, részint gondolatainak ereje, lélekelemzésüknek gazdag mélysége, de még inkább a bennük rejlő határtalan emberi együttérzés és univerzális szolgálat vágya miatt, mely a francia lélek olthatadán missziós hitének egyik modern gondolati és erkölcsi megnyilatkozása.

Ha figyelmünket a francia bölcselet mai alakulására irányítjuk, talán három jelenség — három meglepetés — az, mely reflexiókat leginkább leköti. Ezekben, úgy véljük, a színek és formák változatossága és a törekvések sokszerű elágazása mellett valami bensőbb és mélyebb egység kezdete és ígérete van.

Az első meglepetés, a több mint száz éve elhunyt és már életében majdnem elfelejtett Maine de Biran megjelenése a legaktuálisabb bölcseleti jelenben. A másik, az egymással homlokegyenest ellenkező bölcseleti törekvések lassú egybehajlása egy magasabb, metafizikai szinten. És a harmadik, egy felfedezés, mely az egészen új bölcseleti törekvések és nevezetesen a személyiség filozófiája nyomán, a földi lét teljességét és magának az igazságnak maximális megragadását egy eddig inkább csak érzelmileg méltányolt aktusban: a szeretetben találja meg.

MAINE DE BIRAN eszmélődéseinek tárgya az élet rendkívül mély és benső lelki visszhangjaiban való megtapasztalása volt. A mai német existenciális bölcselet problémafelvetése már akkor megvolt nála.

Sajátos módszere a reflexió, mely a lélekelemzés legfinomabb eszközeinek mesterévé teszi. A bölcselet első feladatának a valóság, a teljes és bármilyen valóság előtti alázatos és föltétien meghajlást látja, hogy így felfedezze

az élet éles ellentmondásait magasabb egységbe feloldó felsőbb szempon-
tokat.

Az én, az élet, az öntudat, a lelkiismeret, a konkrét valóság kérdései
Maine de Birant a szellemi valóság felismeréséhez vezették s egy új, nemes
spiritualizmus korai előfutárává tették.

A szellemi élet pedig, melyet nem kívülről szemlél, mint valami tárgyat,
hanem belülről a maga élő alanyiségében igyekszik megragadni, az emberi
lét állati és pusztán emberi vonásai mellett isteni jegyeket is felfed neki.
S így az Abszolútum keresésének útján sorra felmerülnek előtte a Tудо-
mány, Erkölc és Vallás alapkérdései. Reflexiója elhárítja előle a dualizmus,
de a monizmus megoldásait is és mély metafizikai látással egységet tanít,
de ezt az Istenben való „részesedés“ révén.

Maine de Birant éppen az ő gondolati útja teszi olyan nagyon mai böl-
cselővé. A konkrét élet egzisztenciális kérdéseinek felvetéséből, finom és föl-
tétlenül őszinte lelki elemzéssel a szellemi valósághoz jut s ennek mind tisztá-
bb metafizikai vizsgálata, filozófiáját a lét teljességének valósága Isten felé
nyitja meg. Nem ez kellett-e, hogy benne a mai bölcselő saját problémáit, tö-
rekvéseit és reményeit fedezze fel? hogy reflexióiban bátorítást és ihlető
példát találjon?

A BÖLCSELETI ELLENTÉTEK legfőbb feszültsége mindig abban
az elvont dialektikában jut kifejezésre, mely az ismerő értelem és az ismert
valóság kettősségében minduntalan az egyik pólus megszüntetésére tör.
Az idealizmus és realizmus harca ez.

Amikor azonban éppen ezek az ellentétek fokozottabb elmélyülésre
kényszerítették e rendszereket, az idealizmus lendületesen elfejlődött saját
kezdeteitől és a hangsúly a gondolat egyedülvalóságáról mindinkább a gon-
dolat elsőbbségére és az abszolút idealizmusban a világfeletti egy és abszolút
gondolatba helyezte.

Így az idealizmus, mely a kanti kriticismusban megtagadta a meta-
fizikát, most az abszolút gondolat metafizikájába lendült.

De ugyanakkor a realizmus is mind erősebben öntudatosult a „philos-
sophia perennis“ széles alapjain és az aristotelesi-tomista metafizika újra-
átgondolásával és hiánytalan kifejtésével a világnak mély és egységes magya-
rázatát és ebben — hogy az új idealisták nyelvén szóljunk — az abszolút
Gondolatnak is főnséges képét adta.

S ezen a ponton észlelhető a két rendszer első egymáshoz hajlása :
„Minden gondolat! A világ is gondolat“, szól az idealizmus s a tomista
realizmus nem is tagadja ezt, csak kifejti: a világban rend van, egység és
célszerűség. Miért? Mert a világ is gondolat, elgondolt gondolat, amely a
fölötte álló végtelen alkotó gondolóra utal. Vagy Novalis szép szavá-
val: a világ leláncolt, Isten pedig szabad eszme. „Dum Deus calculat fit
mundus.“

A tomizmus e távlatokat nem kérte kölcsön, hanem a saját mélységeiből
vetítette ki: Szent Ágoston szerint az ideák tana oly jelentős, hogy „ezek
megértése nélkül senki bölcs nem lehet“. És Szent Tamás vele egyetértve
idézi ezt. „A lét gondol, elgondolt vagy magát gondolja el és ezen kívül
nincsen semmi“, vallja a legmerészebb idealizmus nyelvén Sertillanges.

És az emberi gondolat? Az abszolút integráns idealizmus ebben keresi
a teremtő eszmét, de téved. Hol van tehát az emberi gondolat helye az Isten
aktív és a világ megvalósult gondolata közt? Valóban a kettő között: Isten
kivetíti, alkotja, meghatározza a valóságot, a mi gondolatunk befogadja,
ismeri, meghatározást nyer tőle. Az eszme és a lét a mi lelkünkben kapcsol-
ódik ismeretegységbe.

AZ A TÖREKVÉS, mely legújabbban Franciaországnak igazi keresztény arculatát igyekezett visszaadni, elsősorban a bölcelet és világnézet szellemi területeinek meghódítására indult. Franciaországban különben a nemzeti történelem jelentős fordulatait mindig erős eszmei átalakulások előzik meg. A goethei „am Anfang war die Tat“ helyett náluk mindig egy eszmény a kezdet. A nagy forradalmat is eszmények ihlették és a véres fürgeteg előtt Franciaországon a felvilágosodás szele süvített át. S talán igazuk van azoknak, akik a legműveltebb francia rétegek mai szellemi átalakulásában hasonló horderejű folyamatot látnak, amely azonban most ellenkező előjellel megy végbe. Mi lenne ez? A francia forradalom eszményeivel való teljes leszámolás? Ez már évek előtt megkezdődött: tanuk rá az írók, bölcselők vagy akár az Ecole Libre des Sciences Politiques tanárai! S azóta már be is fejlődött. De az csak negatívum. Ezen túl azonban, akik ennek a szellemi átalakulásnak mélységét és intenzitását ismerik, — és tudják, hogy a francia lélek igazi eszményein, ha egyszer megragadták, mily végtelenségre képes hevülni — a beláthatatlan lehetőségek és a mindig kiszámíthatatlan francia meglepetések ismeretlenjei közt, talán még a homályban is csak alig sejtik, hol keressék az új Frankhon üdvét és hol hallják meg a francia sors igaz szívdobbanását.

Bizonyos, hogy ez a világnézeti átalakulás, azokban akiket először átvárt, — s ezek persze nem voltak tömegek, hisz ez *elég* magas műveltséget és a közszellemtől való bátor függetlenséget jelentett — az értelmi és erkölcsi értékeknek csodálatos erőit szabadította fel.

Ezek közt elsőnek az ifjúkora hitetlen szocializmusából konvertált, nálunk is ismert bölcselőt, Jacques Maritaint kell említenünk. A tomista bölceletnek ő szerzett új tekintélyt a francia intelligencia szélesebb rétegeiben is. Mesteri módon tudja a jelen kuszáit és homályos problémahalmazára rávetítem a szent-tamási bölcsesség gazdag fényét s ezzel oly mély összefüggéseket hoz új és éles megvilágításba, melyek a felszínesebb gondolkodás előtt teljesen rejtve maradnak.

Főműve, a „Les Degrés du Savoir“, hatalmas szintézis a legegyszerűbb érzéki ismeréstől az abstrakciók fokain át a metafizika világáig és azon túl a misztikus kegyelmi egyesülés természetfeletti tapasztalásáig. Továbbá, a már idézett Réflexions sur l'Intelligence-on kívül, a metafizika magaslataira vezető: Sept leçons sur l'être, Théonas, melyet mélyértelmű bölcséleti párbeszédekben írt meg. Világnézeti vonatkozásaik miatt általánosabb érdekűek még: Les trois Réformateurs, (Luther, Descartes, Rousseau), melyben a modern világ szellemi eredeteit vizsgálja. Du régime temporel et de la liberté, Antimodeme és Cas de Conscience c. tanulmánykötetei, La Primauté du Spirituel, mely az egyházi hatalomról szól és döntő jelentőségű könyv volt az Action Française okozta lelki krízis idején és az Humanisme intégral, az utóbbi évek egyik legszuggesztívebb könyve a történelmi alakulásról, az új világról és benne a kereszténység új szerepéről.

Maritain nevéhez azonban nemcsak gazdag irodalmi alkotása, hanem több egészen mély és értékes megtérés is fűződik, így pl. Renan unokájáé, a világháborúban elesett tiszté és íróé, Emest Psicharié.

A scholasztikus fegyverzetű Maritaintól teljesen eltérő stílusú bölcselő Gabriel Marcel, aki a mai francia filozófiának igen érdekes alakja, s akit — mint Maritaint is — a budapesti közönség is hallhatott az előadói emelvényen. Az erősen elvont és magas igényű bölcselkedés nála egészen egyedülálló egységbe forrott a drámai alkotással. Bölcsélet és dráma Gabriel Marcelnél elválaszthatatlan, de nem úgy, mintha egyszerűen filozófiai elvekre építene bölcselő játékot. Hiszen ő maga írja: „a tragikum és a metafizika viszonya oly kérdés, mely csak a legszigorúbb körültekintéssel közelíthető

meg.“ S hol e kapcsolatok magva? Abban, hogy „a tragikum mindig rejtett dialektikán nyugszik“ — írja a Remarques sur l'Iconoclaste-ban. Így filozófiája nem előzi meg, hanem követi drámáit, mintegy tragédiáinak adottságain indul el.

Így született pl. az ily című alkotás: „Le monde cassé. Piece en 4 actes, suivi de Position et Approches concretes du Mystère Ontologique“ — kitűnő dráma, melyet mély bölceleti értekezés követ.

G. Marcel első közzétett darabjai a vallási élettapasztalatról szólnak, a La Grace benső egyéni, Le Palais de Sable pedig objektív és szociális vonatkozásban. — Le Coeur des autres és Le Quatuor en fa diéze, a művészi alkotás tragikus tapasztalásain át világitanak a lét kérdéseinek titkába. — Un hommé de Dieu pedig egy protestáns pásztor erkölcsi tökéletességre való nemes igyekvésén keresztül érezteti a lét mély tragikumát. — Le Mórt de Demain és La Chapelle Ardente háborús drámák, melyekben a legfőbb élettapasztalat a halálnak a szeretette gyakorolt titokzatos hatalma — ez a motívum műveiben többször visszatér, így az Iconoclaste-ban is.

Újabb darabjai: Le chemin de crête, Le Fanal és a nagyszerű Le Dard és La Soif, melyek mint már a címeik is sejtetik, a drámai cselekmény lelki megrendülései mögött széles teret nyitnak a metafizikai elmélkedésnek.

Tisztán bölceleti művei közül főképp a Journal Métaphysique gazdag mély és meggyőző és lenyűgöző szépséggel vonuló elemzésekben s így e napló lapjainak olvasása (pl. azoké, melyek a reményről szólnak) ritka élmény.

A róla szóló irodalomban — s ez máris elég jelentős, mert exegézisének öröme vonzó — említsük: R. Jouve: Un Théâtre de Sinécrité. Gabriel Marcel, Métaphysicien et Dramaturge (Études, 1932) és Gaston Fessard: Théâtre et Mystère. Le sens de l'œuvre dramatique de Gabriel Marcel (Études, 1938) tanulmányait.

Gabriel Marcel darabjai nehéz, elmélkedésre késztető, sokat sejtető, de ugyanakkor igen jó technikájú és hatásosan érdekes művek, mintegy metafizikai kísérletek, melyeknek mélyéből felvillan az égő drámai kérdés, a „mystère“. Ennek a szónak — nevezük titoknak — Gabriel Marcel bölceletében egészen sajátos értelme van. Szembeállítja a „problémával“, mely önmagában, a saját adottságaiból is megoldható anélkül, hogy túl kelljen nyúlnia ezeken. A mystère-titok azonban oly kérdés, melyet valójában fel sem vehetnek anélkül, hogy az adottságain túlnöve, egész valómat is meg ne ragadná és nem is oldhatom meg másképp, csak úgy, ha ezt a megoldást egész létemmel vállalom. Gondoljunk itt az anyag és a szellem, a szabadság és szükségesség, véges létünk és végtelen vágyaink, az ember és az Isten viszonyainak titkaira, melyek mind saját adottságaikon túlra utalnak és személyi életem teljesértékű feleletét is kívánják.

De hogyan? Titkos kapcsolat lenne élet-élés és a metafizikai ismerés között? Erre a kérdésre Gabriel Marcel akkor felel, amikor felfedezi „azt a rejtett azonosságot, mely az életszentségre vezető és a metafizikust a lét állítására^ vivő út közt van ... El kell ismerni — írja — ez egy és ugyanaz az út. És épp ebben nyilvánul meg — fűzi hozzá drámai tapasztalataira gondolva — „az emberi megpróbáltatás, nevezetesen a betegség és a halál ontológiai jelentősége“. Másutt pedig: „Az életszentség és annak konkrét jegyei felett való elmélkedés, óriási spekulatív értékkel bír, majdnem azt mondanám, ez az igazi bevezető az ontológiába.“

Ezek a gondolatok közel visznek minket a „perszonalistákhoz“ is. Ez a filozófiai irány, amely — különösen fiatalabb képviselőinek lelkesedésében — oly sokat hallatott magáról, az egyed és a személy régóta elfelejtett szent-tamási megkülönböztetésén alapul.

Az öntudat közli velünk adottságainkat, de azt is megvallja, hogy az „én“, a személy összehasonlíthatatlanul felülmúlja saját determinációit. Több azoknál és valami más. Hol adja hát a személy mintegy leplezetlenül önmagát? Az öntudatos, szabad cselekvésben, melyben az én mintegy magát alakítja ki. Minden öntudatos tett, szabad cselekvés, s a személyiség a szabadságnak, de a felelősség rendjének hordozója is. Ali több, nemcsak a személy maga szabad, de személyi tette is „szabad tett“, mert — amint Guy de Broglie, a Nobel-díjas atomfizikus lángelméjű teológus testvére magyarázza, — választásból eredt, s így sajátos jellege, méltósága van, azaz így olyan, hogy — mint mondják — „lehetett volna másként is.“

A választásról pedig Gabriel Madinier igen éles meglátással írja, „nemcsak a választandó dolgot érinti, de még inkább a választó személyt... aki habozik, hogy bosszút álljon vagy megbocsásson-e, annak nemcsak két cselekvés, de még inkább két életstílus közt kell választania.“

De ha ez így van, akkor hogyan teljesedik ki, egyénben és társadalomban, a személyi tökéletesség? — Feleletül Gabriel Aladinier mély és szép elemzéseiben a szeretethez vezet. De nem mondunk-e így le a személyiség magas értelmi igényeiről? — A „Conscience et Amour“^c legérdekesebb lapjai éppen a „szeretet értelmességéről“ szólnak. A tudásban ugyanis az értelem azt, ami sok és különféle, egységre vezet — szent Ágoston mondja ezt valahol — s minél átfogóbb ez az egység, annál nagyobb a megismerésünk. Erre az egységre tör értelmünk egész dinamizmusa.

Ezt az egységet azonban, mely engem magamat és az egész világot érthetővé teszi, kereshetem az azonosságban, — falansztert rendszer egyszínűsége lenne ez — vagy a célrendeltségben, mint teljes integrációban. Az első megszünteti az egyedi sajátosságokat, a másik az egyéni sorsot szolgáltatja ki a célnak, az egésznek. Az ily értékcsökkentő egységekből fakadó ismeret is csak csökkentett lehet. Egyedül a szeretet képes állítani és akarni azt, ami más, anélkül, hogy értékeiben vagy sajátosságaiban csökkenjen. Mert aki szeret., azt akarja, hogy a másik legyen, és hogy legyen mint a másik, a maga léte hiánytalan mivoltában.

Így a szeretet valóban egyesít, anélkül, hogy rombolna, s még a célszerűségénél is előbb, valóbb organikus egységesítésre képes. Hiszen az egyetértés, bizalom, megbecsülés, rokonszenv, az élet értékeinek baráti közlése: mindez az erkölcsi eszmény, melyre vágyunk, csak a szeretetben lehetséges. S ezért a megértésnek és a bölcseségnek is mély és tiszta forrása, a személyi életnek pedig legfőbb beteljesedése. Az igazságosság, mely föltétlenül szükséges, csak előfutára és eszközlője a szeretetnek, de a személyi lét eszményi tökéletességét meg nem adja.

A PERSZONALISTA BÖLCSELETNEK talán legérdekesebb és világnézeti hatásában is legjelentősebb műve Gaston Fessard Pax Nostra-ja. Szerzője a régi háború fiatal gyarmati tisztjéből lett szerzetes és filozófus, s benne sokan az új francia becsület egyik legszebb reményét látták. Tudósok és írók baráti köre övezte és szavait szinte ihletként fogadták. Igaz, hogy a legnehezebb metafizikai kérdésekről szinte mosolygó könnyedséggel és valami veleszületett világossággal tudott szólni. Írásaiban pedig tárgyához nemcsak gondolatainak és olvasottságának gazdagságával közeledett, hanem a keresztény hit egész misztikus tűzével és a keresztény lélek bátorságával és szeretetével — ezért tudott a végletekig őszinte lenni.

A Pax Nostrá-ban, amely a nemzetközi élet legmaibb kérdéseit tárgyalja egy dinamikus történelemszemlélet háttérében, egyesek hegeli filozófiát láttak, sőt Pére Fessard-t „Hegel egyetlen igazi tanítványának“ nevezték, ami mindenesetre a legfurcsább dicséret, melyben jezsuita valaha részesült...

Mások szerint Ágoston és szent Pál történelemszemléletét ismerték fel a műben s ezek ítélték jól. A szerző könyvében a nacionalizmus és a pacifizmus éles benső megkülönböztetései, majd a személyiség s a család és haza erkölcsi személyiségének fogalmi kidolgozása után egy keresztény nemzetközi rend elemeit vizsgálja.

A hazaszeretetről, s a nemzetközi élet keresztény eszményéről írt lapjai, s azok, ahol a nemzetek keresztény hivatását fejtegetve a Corpus Christi Mysticum kinyilatkoztatott igazságáig jut el, — tudjuk mennyire hatott ez a revelált hittitok a magyar Szent Korona tanának kialakulására is! — mélyen megragadják mindazoknak lelkét, kiknek könyvét ajánlja: „Hominibus bonae voluntatis.” Majd gondolataiban egészen a nemzetközi áldozat szinte misztikus fogalmáig emelkedik — és megérezzük: az ő hazájának kell azzá lennie, vagy nem foglalja-e ezt is magába Franciaország keresztény küldetése? — és ezt az áldozatot adott esetben szükségesnek ítéli. De hogyan írhatott így? Elvonult eszmevilágban élt csak, nagyon is látta a valót. De szentül hitt ez eszményekben és épp ezért a leggyakorlatibb következtetéseket is le tudta vonni belőlük.

S nem tudni, hogy azt a szeretetben meghozott áldozatot, melyről oly meggyőzően írt, nem ő tőle követelte-e először az Úr: hír felőle utoljára a fiandriai csatából érkezett.

HA VÉGEZETŰL felvetjük a kérdést: hova vezet a mai francia gondolat útja? — s az ilyen kérdés francia vonatkozásban jelentős, mert ott az eszmei alakulások a társadalmi és állami, valóságos egzisztenciális fordulatok előjelei — azt hiszem így kell felelnünk: a különböző bölcséleti iskolák sajátos útjaikon egy tisztult spiritualizmus és igazi metafizika emelkedettségei felé törnek. Itt egymáshoz is közelebb jutnak, s e magaslatokon már-már mindnyájuk számára felragyog a kinyilatkoztatott természetfeletti hit fénye.

De mit ér mindez a tudás és törekvés? Amikor az elveket megveti az élet, s ezzel magát veszíti el... Ez a kérdés ma sok francia gondolkodó lelkét fojtogatja. Azt azonban csak a hívők és sohasem a hitetlenek tudják megítélni, mily csapásokat meg nem ér, mily reményt és jövőt jelent, ha egy nemzet visszanyeri elvesztett keresztény hitét.

ENDRŐDY LÁSZLÓ S. J.

A SZERKESZTŐSÉG KÖZLEMÉNYEI

A Szemle zárta: minden hó 12-én délben. — írógépen írt cikkeket kérünk. — Csak olyan cikket közlünk, amely még semmiféle formában nem jelent meg, tehát idegen nyelven sem. — Nyilvánosság előtt elhangzott előadások közlésétől is tartózkodunk. — Előre meg nem beszélt kéziratokat csak akkor küldünk vissza, ha bélyeggel ellátott, megcímzett borítékot mellékel a szerző. — A cikkeket házilag korrigáljuk; korrektúralevonatot csak kivételes esetekben adunk. — A gépirattól eltérő korrektúrák és utólagos rövidítések költségeivel a szerző számláját vagyunk kénytelenek megterhelni. — A cikkek közlésével a szerzői jogot a Magyar Szemle megszerezte. — Szerzőink különlenyomataikat, megállapított tarifá szerint, az Athenaeum nyomda igazgatóságánál szíveskedjenek közvetlenül megrendelni, legkésőbbben a szám megjelenésétől számított két héten belül. — A különlenyomatok csak a Magyar Szemle Társaság hozzájárulásával bocsáthatók könyvkereskedői forgalomba.